

ТРАДИЦІЙНІ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ РІЗНИХ РІВНІВ

УДК 811.111.358.2

О. Л. Башманівський

ПРЯМА І НЕПРЯМА НОМІНАЦІЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ – ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Мова народу є дзеркалом його думок і душі, вона відіграє роль посередника для людини у процесі сприйняття світу і являє собою засіб, за допомогою якого він змінює оточуючий світ. Колір, в свою чергу, є невід'ємною частиною світосприйняття людини, що має своє відтворення в мові. Увага до феномену кольору в контексті лінгвокультурології є беззаперечною, оскільки в сучасному мовознавстві акцент переноситься з дослідження мовної системи на аналіз проблем, пов'язаних з роллю мови в побудові складних когнітивних механізмів.

Довгий час колір перебував складовою частиною міфологічних ритуалів і став для людини не просто об'єктивною характеристикою світу, але й категорією морально-етичної та естетичної культури. Саме ці чинники зумовлюють актуальність нашого дослідження, яке пов'язане також із зростаючим інтересом лінгвістів до фразеологічної семантики, її здатності відбивати специфіку національного сприйняття дійсності.

У системі мови прикметники на позначення кольору представляють найбільш структурований фрагмент лексичного складу, який протягом багатьох десятиліть привертає увагу вчених. Проте, малодослідженою залишається проблема виявлення загального і специфічного в українській та англійській мовах при перекладі прикметників на позначення кольору, оскільки саме ці лексеми відтворюють весь колорит тієї чи іншої культури, відбиваючи особливості ментальності і ставлення до світу носіїв різних мов.

Дослідженню проблеми кольоропозначення присвячені праці як зарубіжних вчених Б. Берліна, Г. Глісона, Л. Ельмслева, Дж. Кей, Г. Конкліна, Дж. Лайонза, Д. Олів'є, Е. Рош, Г. Хейдера, так і вітчизняних мовознавців Н. Бахліної, А. Васілевича, В. Горобець, О. Деменчук, Т. Козак, Н. Пелєвіної, Ж. Соколовської, Р. Фрумкіної.

Поява перших назв кольорів збігається у часі зі створенням людиною першого кольорового наскельного малюнка та перших ритуальних пісень, у яких ці лексеми вживалися. Перші спроби дослідити і пояснити природу кольору, існування розмаїття барв, яке спостерігається у навколишньому світі, та особливості сприйняття кольорів людиною можна знайти ще у працях Платона, Арістотеля,

Леонардо да Вінчі, Рене Декарта, Йогана Вольфганга Гете та багатьох інших видатних вчених та мислителів.

Семантична структура назв кольорів не обмежується лише фізичними ознаками кольору, вона безпосередньо пов'язана з семантикою самого предмета, колірну ознаку якого вона передає, а також знаходиться під значним впливом різних чинників, зокрема психологічної значущості, фізіологічних особливостей сприйняття кольору та культурних потреб носіїв мови у процесі номінації колірною простору. [1, с. 83 – 85]. Цим керуються автори при створенні свого художнього світу. Говорити про те, що для мови характерне суворе структурування кольору за певною спектральною шкалою було б невірно. Звичайно, існує певний типовий набір кольоропозначень, характерний для тієї чи іншої лінгвокультури. Однак, одночасно не слід забувати про можливі відмінності у межах однієї культури, які проявляються у всіх сферах мовної та немовної діяльності, внаслідок того, що кожна людина індивідуальна і у кожного є свій власний, суб'єктивний погляд на навколишню дійсність, і саме ці особливості ми будемо намагатися проаналізувати у нашій статті.

Перекладачі часом навіть не замислюються про те, що навіть така невелика група слів, як прикметники на позначення кольору, можуть бути носіями культурних особливостей того чи іншого народу, і, тим самим, здійснювати акт міжкультурної комунікації. Проблеми загалом виникають у процесі перекладу фразеологізмів, тому що кольористика зберігається в мові перекладу не завжди. Це можна пояснити тим, що ідіоматичні вирази являють собою внутрішнє позначення чого-небудь, найчастіше в переносному значенні, саме тому перед перекладачем стоїть завдання передати зміст фразеологізму за допомогою різних лексичних засобів без збереження дослівного перекладу: «*have green fingers – мати хороші руки (про досвідчених садівників)*» [2, с. 145]. Даний приклад є найбільш яскравим для підтвердження вищесказаного, оскільки у процесі перекладу важливого значення набуває якраз непрямой номінації зеленого кольору, коли мова йде про любителів рослин.

Менш значною проблемою при перекладі фразеологізмів з прикметниками на позначення кольору є збереження колірною символізму у мові перекладу – не завжди все те, що в англійських фразеологізмах позначається за допомогою *blue* або *purple* при перекладі має значення блакитного або пурпурного: «*out of the blue*» – *неждано-негадано; як зрив серед ясного неба, як сніг на голову*; «*drink till all's blue*» – *допитися до білої гарячки, до «зеленого змія»* [3, с. 94]; «*marry into the purple*» – *вступити в шлюб з нащадком королівської або аристократичної сім'ї* [3, с. 243].

Переклад прикметників на позначення кольору в більшості випадків відбувається за допомогою відповідних українських колірних прикметників: «*black art*» – *чорна магія*, «*black ingratitude*» – *чорна невдячність*, «*as red as a lobster*» – *червоний, як рак*; «*blue blood*» –

голуба кров; «*a white crow*» – біла ворона і т.д. [4, с. 87 – 93], що свідчить про відповідність мови оригіналу і мови перекладу: «*black and blue/beat smb.*» – в синцях; «*black as ink*» – чорний як сажа, чорний як вороняче крило, як смола, як вугілля; «*black or white*» – чорне або біле [5, с. 18 – 22], що, пояснюється схожістю колірною сприйняття в англійській та українській лінгвокультурах.

Проте, іноді переклад цих лексем відбувається іншими засобами з причини відмінностей в українській і англійській мовних традиціях: «*black word*» – злісне або жахливе слово, «*green hands*» – новачки, «*to depict in black colours*» – представляти в поганому світлі, «*to paint smth. Black*» – показувати в найгірших тонах [6, с. 68 – 73] і т. п. Також деякі прикметники на позначення кольору мають такі переносні значення, які не властиві українським відповідникам, у результаті чого перекладач змушений підшукувати інші способи передачі змісту: «*green goose*» – недожарений гусак, «*to feel blue*» – бути сумним, «*the black dog*» – хандра, нудьга [7, с. 48 – 51].

Слід зауважити, що існує певна кількість фразеологізмів, в яких при перекладі з англійської на українську мову використовується інший колір. Наприклад, на позначення заздрості в англійській мові вживається зелений колір: «*green with envy*» – мучений заздрістю, «*to look through green glasses*» – заздрити, «*green-eyed monster*» – заздріць [5, с. 24 – 36]; в українській мові зустрічаємо вираз «заздріць з жовтими очима, мов жовтки» [8, с. 96]. В кольоровому спектрі зелений та жовтий стоять поруч, тому не дивно, що вживаються в мовах саме ці лексеми. Вживання цих прикметників у значенні заздрості пов'язане з фізіологічними процесами в організмі людини - коли людина відчуває заздрість, ревності, в неї інтенсивно виділяється жовч, і шкіра набуває жовто-зеленого відтінку.

Стан гніву, люті також виражається за допомогою різноманітних прикметників на позначення кольору у кожній з мов. Червоний присутній у фразеологізмі англійської мови: «*to see red*» [4, с. 87], жовтий та чорний притаманні українській мові: «*жовтими (чорніми) від злості*» [8, с. 64].

Різняться і шляхи перекладу фразем «*to drink till all's blue*» – допитися до білої гарячки [5, с. 36], «*the blue devils*» – у другому значенні перекладається як «біла гарячка» [6, с. 29].

Як зазначалося вище, лексема *green* в англійській та зелений в українській мові можуть мати значення «недосвічений» і з ним входять до складу фразеологізмів. Однак в українській мові існує ще одна фразема з іншим колоронімом з цією ж семантикою: *жовтороте пташеня* [8, с. 46].

В художніх творах зустрічається вираз «*paint me pink if*» – щоб мене лиха година побила [9, с. 94], що по суті означає прокльон. Українське прокляття «*щоб побила руда глина*» [8, с. 93] в своїй

структурі містить колоронім *рудий*, який має певну спільність з рожевим кольором.

Таким чином, можна прийти до висновку, що в процесі перекладу, навіть такої категорії слів, як прикметники на позначення кольору і в прямій, і непрямій номінаціях, ми виробляємо акт лінгвокультурної комунікації. Роль культурного фактора проявляється в тій чи іншій мірі у всіх жанрах і різновидах перекладу, але, зрозуміло, найяскравіше в художньому перекладі. Тому перекладачеві потрібно застосовувати всі свої знання, навички та вміння, щоб адекватно передати зміст оригіналу. Кожен перекладач підходить до цієї проблеми по-своєму, з цієї причини переклад, як акт міжкультурної комунікації, завжди був і буде предметом, що становлять особливий інтерес для різних дослідників. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку можуть полягати у дослідженні перекладу який не тільки виконує функцію засобу міжмовного і міжкультурного спілкування, але й відіграє активну роль у становленні та розвитку національних літератур і мов, а також у поширенні іноземних, культурних цінностей.

Список використаної літератури

1. Алёхина А. И. Идиоматика современного английского языка / А. И. Алёхина – Минск : Высшая школа, 1998. – 279 с. **2. Коллинз В.** Книга английских идиом / Коллинз В. – Л. : Учпедгиз, 1986. – 258 с. **3. Кунин А. В.** Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – М. : «Русский язык», 1984. – 944 с. **4. Longman Dictionary of English Idioms.** – London : Longman, 1979. – 387p. **5. Владовская И. С.** Сборник фразеологических словосочетаний и идиом разговорного английского языка / И. С. Владовская. – М. : Высшая школа, 1990. – 76с. **6. Спирс Р. А.** Словарь американских идиом / Р. А. Спирс. – М. : «Русский язык», 1991 – 464 с. **7. Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language.** Unabridged. – N.Y., 1979 – 588 p. **8. Фразеологічний** словник української мови / [укл. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін]. – К. : Наук. думка, 1999. – Т.І. – 528 с.; Т.ІІ. – 984 с. **9. Англо-український фразеологічний словник** / [уклад. К. Баранцев]. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.

Башманівський О. Л. Прямі і непрямі номінації прикметників на позначення кольору – лінгвокультурні особливості перекладу

У статті проаналізовано особливості прямої і непрямі номінації прикметників на позначення кольору, встановлено, що колір є невід'ємною частиною світосприйняття людини і має своє відтворення в мові. Проаналізовано основні проблеми, які виникають у процесі перекладу фразеологізмів, з'ясовано, що кольористика зберігається в мові перекладу не завжди. Встановлено, що у більшості випадків вживання англійських прикметників на позначення кольору в

переносному значенні збереглися відбитки культурних та історичних особливостей, а також стереотипи свідомості англійців.

Ключові слова: кольоропозначення, номінація, переклад, лінгвокультура, колірний символізм.

Башмановский А. Л. Прямая и косвенная номинация прилагательных для обозначения цвета – лингвокультурные особенности перевода

В статье проанализированы особенности прямой и косвенной номинации прилагательных для обозначения цветов, установлено, что цвет является неотъемлемой частью мировосприятия человека и имеет свое воспроизводство в языке. Проанализированы основные проблемы, которые возникают в процессе перевода фразеологизмов, выяснено, что цветообозначение сохраняется в языке перевода не всегда. Установлено, что в большинстве случаев употребления английских прилагательных для обозначения цвета в переносном смысле отражены отпечатки культурных и исторических особенностей, а также стереотипы сознания англичан.

Ключевые слова: цветообозначение, номинация, перевод, лінгвокультура, цветовой символизм.

Bashmanivskiy O. L The Direct and Indirect Nomination of the Adjectives for Colours – the Lingvocultural Features of Translation

The article analyzes the features of the direct and indirect nomination of adjectives for colour, found that colour is an integral part of the worldview of man and has reflected in language. Singled out certain typical set of colour terms, characteristic of a lingvoculture, some differences within the same culture that manifested in all spheres of linguistic and non-linguistic activities. Detected impossibility of the ratio nomination colour for purely physical, physiological or psychological processes. There are a number of idioms, which when translated from English to Ukrainian language uses a different colour. The main problems arising in the translation process phraseology found that colour terms stored in the target language is not always the case. Established that in most cases the use of English adjectives for colour in a figurative sense imprints of cultural and historical features, as well as British stereotypes of consciousness that must be considered in the process of translation into Ukrainian. The main task of the translator is defined saving colour symbolism in language.

Key words: colour terms, nomination, translation, lingvocultural, colour symbolism.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Мойсієнко В. М.